

Kültür ve İletişim

culture&communication

Yıl: 27 Sayı: 54 (Year: 27 Issue: 54)

Eylül 2024 - Mart 2025 (September 2024 - March 2025)

E-ISSN: 2149-9098

2024, 27(2): 433-460

DOI: 10.18691/kulturveiletisim.1502274

****Araştırma Makalesi****

Bir İlkel Toplum Tahayyülü: Milletlerin Garip Âdetleri*

Meriç KÜKRER**

Öz

Bu makale, *Akşam* gazetesinde 1949-1950 yılları arasında yayımlanan “Milletlerin Garip Âdetleri” yazı dizisini, Türkiye'nin modernleşme ve Batılılaşma süreci bağlamında incelemektedir. 29 Ekim 1949'da duyurulan ve 7 Kasım 1949'da yayımlanmaya başlanan bu yazı dizisi, Pasifik Adaları ve Asya kıtasındaki, gazetenin ifadesiyle “iptidai” halkların, doğum, aşk, evlenme, bayram ve diğer âdetlerini okuyuculara sunmayı vaat eder. Yazılar, söz konusu toplumların günlük yaşamlarını resmederken bir yandan da II. Dünya Savaşı sonrası dönemde dış haberlere ve yurtdışı gezi yazılarına olan yoğun ilgiyi de yansıtır. Bu makalenin amacı, Kuper'in “ilkel toplum” kavramı eleştirisini temel alarak kavramın ideolojik ve tarihsel bağlamda zamana ve politik ihtiyaçlara göre nasıl şekillendiğini “Milletlerin Garip Âdetleri” yazı dizisi özelinde çözümlenmektedir. Bu bağlamda, kavramın yazı dizisi boyunca morfoloji, kültür, rasyonalite ve kadın sorunu gibi konular üzerinden, nasıl hem tanıdık hem de yeni bir anlam kazandığı tartışılacaktır. İkinci olarak, bu yeni anlamın, müstakbel Demokrat Parti iktidarı döneminin siyasal ikliminde nelere işaret edebileceği yorumlanacaktır. Yazı dizisinin ilkel toplum gösterim biçimleri, Demokrat Parti'nin kurulması ve toplum nezdinde gördüğü ilgiyle beraber esen “özgürleşme” rüzgarlarının karşısında yer alan, Cumhuriyet kazanımlarının sekteye uğrayacağı endişesiyle ortaya çıkan alarmist söylem içinden metin analiziyle okunacaktır. Bu çerçevede, yazı dizisinin anlatıları “ibretlik hikâyeler” olarak konumlandırılacak ve olası ideolojik işlevleri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İlkel toplum, Batı dışı temsiller, Türkiye'de modernleşme, basın

* Geliş tarihi: 17.06.2024. Kabul tarihi: 26.09.2024

** Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Orcid no: 0000-0001-8069-4564, merickukrer@sdu.edu.tr

****Research Article****

A Primitive Society Imagination: The Strange Customs of Countries^{*}

Meriç KÜKRER^{**}**Abstract**

This article analyses the series of articles published in *Akşam* newspaper between 1949 and 1950, titled “Strange Customs of Countries”, in the context of Turkey's modernisation and Westernisation process. Announced on 29 October 1949 and published on 7 November 1949, this series of articles promises to present the birth, love, marriage, festivals and other customs of the “primitive” peoples of the Pacific Islands and Asia, as the newspaper calls them. While depicting the daily lives of these societies, the articles also reflect the intense interest in foreign news and travel writing in the post-World War II period. The aim of this article is to analyze how the concept of “primitive society,” based on Kuper’s critique, has been shaped over time by ideological and historical contexts, as well as political needs, specifically within the context of the “Strange Customs of Countries” series. In this regard, the article will discuss how the concept has acquired both familiar and new meanings through topics such as morphology, culture, rationality, and the women’s question. Additionally, it will interpret what these new meanings might signify in the political climate of the upcoming Democrat Party era. The primitive society representations of the series of articles will be read through a textual analysis within the alarmist discourse that emerged out of the concern that the gains of the Republic would be disrupted, which was in opposition to the winds of “liberation” that blew with the establishment of the Democratic Party and the attention it received from the public. In this context, the narratives of the series will be positioned as “cautionary tales”, and their potential ideological functions will be scrutinized.

Keywords: Primitive society, non-Western representations, modernization in Turkey, press.

^{*} Received: 17.06.2024. Accepted: 26.09.2024

^{**} Süleyman Demirel University, Faculty of Humanities and Social Sciences
Orcid no: 0000-0001-8069-4564, merickukrer@sdu.edu.tr

Bir İlkel Toplum Tahayyülü: Milletlerin Garip Âdetleri

Giriş

Mitik düşünce esasen bir dönüşüm süreci aracılığıyla işler. Bir mit ortaya çıkar çıkmaz, bir anlatıcı değişikliğiyle veya bir topluluktan diğerine geçerken farklılaşır; bazı unsurlar çıkarılır ve başkalarıyla değiştirilir, sıralar değişir ve değiştirilmiş yapı bir dizi durumdan geçer, ancak değişiklikler yine de aynı setin bir parçası olarak kalır.
Claude Lévi-Strauss¹

29 Ekim 1949 tarihinde *Akşam* gazetesi, ilk sayfasından *Milletlerin Garip Âdetleri* isimli “çok meraklı resimli bir yazı serisi”nin yakında sütunlarında yer alacağını müjdeler. 4 Kasım gününe gelindiğinde ise yazı dizisinin içeriği yine ilk sayfadan okuyucu ile paylaşılır. Buna göre yazı dizisinin vaadi; “dünyanın en mütenasip vücutlu kadın ve erkeklerinin” doğum, aşk, evlenme vakalarını, bayram merasimlerini, muhtelif şenliklerini, “garip itikat ve âdetlerini” okuyucuyla buluşturmadır. Bu “garip” âdetlere ve “orantılı” vücutlara sahip olanlar da Pasifik Adalarının ve Asya kıtasının, gazetenin ifadesiyle, “iptidai” (*ilkel*) halklarıdır.

Fotoğraf 1: Yazı dizisinin başlığı

Basın tarihinden baktığımızda 1940’larda İkinci Dünya Savaşı’nın etkisiyle dış haberlerin çok yoğun bir şekilde gündemde olduğunu görürüz. Ancak Orhan Koloğlu (1992: 73) savaş sonrasında gazetelerde yer alan ve önceki dönemlerle kıyaslanmayacak derecede artan yurtdışı gezi yazılarına da dikkat çeker. *Milletlerin Garip Âdetleri* de bunlardan biridir.

7 Kasım 1949’da yayımlanmaya başlanan yazı dizisi, ismi verilmeyen bir

¹ Claude, Lévi-Strauss (1981). *The Naked Man*. New York: Harper & Row. s. 675.

kaynaktan tercüme edilir.² Yazıların menşesine dair tek bilgimiz ise “güzide bir heyet”³ tarafından kaleme alındığı, ayrıca tercümanının da Hâmi Bekem olduğudur. Ancak burada, kaynağı belli olmayan bu yazıların gerçek olup olmadıkları, çalışmanın kapsamı dışında tutulacaktır. Zira Gilles Deleuze ve Félix Guattari’nin de (1987: 161) Carlos Castaneda’nın alan araştırmasına dair yarattığı şaibe hakkında söyledikleri gibi antropolojik anlatılar, gerçek olup olmamalarından ziyade işlevleriyle önemlidir ve değerleri de okuyucularının algısal koordinatlarıyla oynayabilme gücünden gelir. Aslında antropologlar da şahit olacakları herhangi bir şeyi ya da duyacakları bir hikâyeyi, bu dizideki isimlendirmenin aksine, garipsemeyeceklerdir. Dolayısıyla bu çalışmanın odağında, metinlerin sahilliği tartışması değil Demokrat Parti iktidarının arifesindeki, Türkiye siyasal tarihi bakımından bu kritik zamanda, gazetenin neden “iptidai toplumlari” gösteren tarzda yazılar yayımlamaya yönelmiş olabileceğini Türkiye’nin ilerleme kaygılarıyla birlikte okuma çabası durmaktadır. Bu noktada belki de tartışılması gereken ilk konu “ilkel toplum” kavramsallaştırmasıdır. Adam Kuper (1995) insanlık tarihini bir ilerleme tarihi olarak gören tek hatlı evrim çizgisi düşüncesinin, karşılaşılan her yeni toplumu, modern toplumların karşısına konumlandığına dikkat çeker. Kuper’a göre (1995: 16) “ilkel toplum” kavramı, değişen, dönüşen günün ihtiyaçlarına göre uyarlanabilen bir yapıya sahiptir ve kabul edildiği şekliyle ilkel toplum kuramı aslında bir illüzyon tarihidir, günümüz toplumunun bir “histerisidir”. Tönnies’in cemaatten cemiyete, Durkheim’in mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçiş fikrinin altında, modern toplumun bir şekilde karşıtından evrilmiş olduğu iddiası vardır. İlkel toplum kavramı toplumbilimsel düşünceleri olduğu gibi ideolojileri de beslerken emperyalistlere, milliyetçilere, sosyalistlere ve anarşistlere de farklı saiklerle de olsa birer dayanak noktası sağlar. Örneğin, Marx ve Engels’in sosyalizminin temelinde ortaklaşmacı bir ilkel toplum görüşü vardır. Keza ilkel toplum, “bilinen tüm toplumlar kan bağına ve toprağa dayanır” fikriyle milliyetçiliği yücelten ya da “ırk” ve “vatandaşlık” kavramlarının çelişmesiyle zayıflatan söylemler de yaratılmasına olanak verir (Kuper, 1995: 18). Ayrıca değerini ve meşruiyetini eski olmasından alması bakımından sosyal bilimler alanındaki yazıların birçoğunun

² 7 Kasım 1949- 10 Nisan 1950 arasında yayımlanan *Milletlerin Garip Âdetleri* yazı dizisinde toplam seksen bir adet yazı mevcuttur. Dizi, yayıma girdiği ilk ay, ilk on iki gün boyunca her gün gazetede yer alırken sonrasında, zaman zaman düzeni bozulmakla birlikte, ağırlıklı olarak iki günde bir yayımlanmıştır.

³ *Akşam*, 5 Kasım, 1949.

“insanlık tarihi kadar eski olan xxxx” diye başlamasını da buradaki akıl yürütme ile örtüştürebiliriz. İlkel topluma geri dönersek, kavramın ihtiyaca göre yeniden inşa edilebilmesi, içeriğinin farklı koşullarda farklı bağlamlarda doldurulabilmesi de onun, Laclau manada bir “yüzer-gezer gösteren” olarak yorumlanabilmesine imkân tanımaktadır (Laclau, 2007). Zira bir göstereni parçalayarak söylem zincirine bütünüyle eklenmesini engelleyen, onu yüzer-gezer statüsüne taşıyan şey gösterilenin çok anlamlılığıdır (Laclau ve Mouffe, 2012: 182). Kuper (1995: 17) burada argümanlarını ilerletir ve “İlkel toplum teorisi hiçbir zaman var olmamış bir olgu üzerine kurulmuştur” çıkarımına kadar gider. Ancak makale kapsamında bizim odağımız, Kuper’in yaptığı gibi gösterenin kendi varlığını tartışma konusu haline getirmekten ziyade 1949 Kasım’dan 1950 Nisan’a kadar devam eden *Milletlerin Garip Âdetleri* yazı dizisinin, “ilkel toplum” kavramının içeriğini nasıl doldurduğu ve bu içeriğin işaret edebileceği olası anlamlardır. Cumhuriyet tarihinin en önemli dönemlerinden birinde yaratılan “ilkel toplum” imgesinin incelenmesi bu çalışmanın temel ilgisini oluşturmaktadır. Çünkü ilkel toplum stereotipi bir bakıma, bize “ne olmadığımızı” gösteren bir tür sınır deneyimi işlevi görür. Dolayısıyla bu çalışmada “ilkel toplum” kavramı *Milletlerin Garip Âdetleri* dizisiyle birlikte Türkiye siyaseti özelinde sorunsallaştırılacak; yazı dizisine ait metinler, söylemsel eklenmeler üzerinden *İlkelin Morfolojisi*, *İlkelin Kültürsüzlüğü*, *İlkelin Büyülü Evreni*, *İlkel Kadın Olmak* şeklindeki tematik başlıklandırmalarla analiz edilecektir.

Yazı dizisini yayımlayan *Akşam* gazetesinin, basın tarihimizdeki öneminden ve söz konusu dönemde konumlandığı yerden de bahsetmek elzem. Günümüzden baktığımızda Türkiye’nin yaşayan en eski gazetelerinden biri olan *Akşam*, ulusal bilincin oluşturulması ve yükseltilmesi amacını basın ayağından desteklemek için 1918’de kurulur, 1930’lu yıllara gelindiğinde de Türkiye’nin en önemli gazeteleri arasında yer alacak kadar büyür (Kavaklı, 2005: 15, 81). Kurulduğu tarihten bu metnin konusu olan 1950’lere kadar yayın politikasında Cumhuriyetin yeniliklerine ve değerlerine sahip çıkan tarafta konumlanır (Kavaklı, 2005: 13). Demokrat Parti’nin kuruluş yıllarındaki “özgürleşme rüzgârları” basın da dâhil tüm muhalefeti Demokrat Parti çatısında toplarken *Akşam*, Cumhuriyet Halk Partisi yanlısı çizgisini koruyacaktır (Kavaklı, 2005: 130). Bu dönemde yaşanan gelişmeler toplumun bir kesimi için “tek parti zulmüne” son veren “özgürleşme” ve “demokratikleşme” adımlarıyken diğer bir kesimi içinse, “irticanın hortlaması”, “Orta Çağa geri dönme”, “medeniyet yolundan

sapma” tehdidi olarak algılanır. Rejimin “yanlış” ellere teslim edilmesiyle Cumhuriyetin ilerleme ve gelişme konusundaki çabalarına sekte vurulacağı yönündeki karamsar alarmist söylemler⁴ de tam bu zamanda inşa edilmeye başlanır (Bora ve Ünüvar, 2019: 175). Bu çalışmada da *Milletlerin Garip Âdetleri*’ndeki “ilkel toplum”un gösterim biçimleri bu alarmist söylemin içinden okunacaktır.

İlkelin Morfolojisi

Sosyal antropoloji disiplininin tarihsel gelişimi açısından “ilkel” nitelmesi, hayli tartışmalı bir kavramsallaştırmaya işaret etmekle birlikte “ilkel” addedilen toplumlara dair temel ortak varsayım, yalnızca akrabalık ilkelerine göre düzenlenmiş, mitoloji yaratmaya meyilli, çok eşli ve mülkiyette ortaklaşmacı olduklarıdır (Goddard, 1965). Kavram en basit ifadeyle, kan bağıını aşamayan, toplumsal tabakalaşmanın, kurumların ve devletin olmadığı küçük toplumları, yani bir organik bütün tahayyülünü ifade eder. Modern toplum ise yaygın görüşe göre başta tek eşlilik ve özel mülkiyet ilişkisine sahip olmasıyla ve devlet yapılanmasıyla ilkel toplumun tam karşısında konumlanmakta ve bu yaşayış farklılığı da toplumların zihniyetine yansımaktadır: Modern insan, aydınlanmış ve bilimsel bilgiye ulaşmışken ilkel insan ise ritüellerin ve büyülerin etkisi altındadır. Dolayısıyla modern insan rasyonel, ilkel ise irrasyoneldir. Buradan hareketle ilkel toplumların kaydı bir bakıma irrasyonelliklerin belgelenmesi olarak karşımıza çıkar. Başka bir deyişle ilkel toplumları göstermek, modern toplumu tersine çeviren, irrasyonellikleri göstermektir. Bu türden bir irrasyonellikler belgesi olarak okuyabileceğimiz *Milletlerin Garip Âdetleri* anlatısının merkezinde “beden” kavramı vardır. Biyolojik antropolojinin ölçüye ve hesaplama uygun nesnesi olan beden, “ben” ile “öteki” arasındaki ayrımın yapılmasında en önemli kritere dönüşürken zihinlerde ötekinin resmini çizmek için de hayli cazip bir uzamdır. Yazı dizisinde Polinezya, Mikronezya, Melanezya, Karolinler, Samoa, Fiji, Okyanusya Adaları, Yeni Gine, Siyam, Birmanya, Malay Yarımadası, Çin Hindistanı (Hindiçin), Çin, Endonezya, Filipinler, Andaman ve Nikobar Adaları, Kore, Japonya, Farmoza Adası, Seylan Adası, Hindistan, Tibet, Moğolistan, Kuzey Asya coğrafyalarında yaşayan toplumlar için beden ve temelde bedenle ilişkili olan (eş seçimi, evlenme, hamilelik, doğum, erginlik, oyun, dans, yemek ve içmek, müzik, büyü, ölüm ve tüm

⁴ Bora ve Ünüvar, 1946 sonrasında bir karşı-devrim süreci olarak görüldüğüne ve ajite eden, korku atmosferi oluşturan Kemalist söylemlerin de bu dönemle beraber ortaya çıkmaya başladığına dikkat çekerler.

bunlarla ilgili gerçekleştirilen ritüeller gibi) edimler “ilkellik” ile kategorik olarak yan yana koyulur. Kafa şekli ve buna bağlı olarak beyin kapasitesinin hesaplanabilirliğinden yola çıkarak toplumu ırksal etmenlerin sonucu olarak gören, kültürel farklılıkları ırksal dayanaklarla açıklayan, yirminci yüzyılın başlarındaki hâkim bilimsel paradigmalardan biri olan “antropososyoloji”nin (Toprak, 2012: 17-62) öjenik perspektifiyle örtüşen bir şekilde dizideki tüm yazılar, coğrafyadan coğrafyaya halklar değiştiğinde yeni halkı öncelikle bedenlerinin “morfolojik” özellikleriyle tanıtmaya başlayacaktır. Bu “bilimsel” bakışta bir toplumdaki insanların morfolojisi, o toplumun “ne olduğunu” ve “neden o şekilde yaşadığını” ifşa edecek bir semiyotik sunduğundan dünyadaki tüm çeşitlilikleri/farklılıkları açıklayabilecek bir argüman geliştirmeye elverişli bir uzam olarak görülmektedir. “Bilimin diliyle” konuşma gereksinimiyle olsa gerek yazı dizisini kaleme alan heyet, önce bu morfolojik parametreleri ortaya koyma ihtiyacı hissetmiştir. Buna göre, söz konusu coğrafyalardaki halklardan kimileri daha homojen ve kolaylıkla teşhis edilebilir haldedirler. Örneğin Polinezyalılar⁵, “vücutları güzel, boyları mütenasip” bir halktır. Tenleri açık esmer, geniş yassı burunlu, dudakları hafif kabarık, kadınları “kısa ve kalın bacaklarına rağmen güzeldir”. Melanezyalılar⁶ göz kapaklarının içlerine kadar “kara” renkli, uzun kafalı, kıvrırcık saçlıdır. Siyamlılar⁷, “göze çarparcasına” kısa kafalı, esmer, belirgin elmacık kemikli, ufak düz burunludur. Birmanyalılar⁸ ise “Siyamlılara benzemedikleri için” şanslı addedilen bir halk; vücutları mütenasip ve kuvvetli, renkleri kahverengi, saçları sık ve siyahtır. Hindicineliler⁹ orta boylu, sağlam vücutlu, kısa kafalı, geniş ve kısa burunludurlar. Çinliler¹⁰ kafaları düz, kısa ve yuvarlak, elmacık kemikleri çıkık, burunlarının üst kısmı düz ve geniş, sarı yüzlü insanlarken Filipin Adaları¹¹ sakinleri ise “cüce denecek kadar” kısa boylu olmalarına “rağmen” muntazam vücutlara, yüksek alına, kısa burna sahiptirler. Daha karmaşık bir görünüm sunan kimi halkların morfolojilerini ayırt etmek ise çok da kolay değildir. Güzide heyet, Endonezyalıların¹² Çin ve Japon “ırkıdan” köken aldığını teşhis

⁵ *Akşam*, 7 Kasım, 1949.

⁶ *Akşam*, 16 Kasım, 1949.

⁷ *Akşam*, 6 Aralık, 1949.

⁸ *Akşam*, 16 Aralık, 1949.

⁹ *Akşam*, 25 Aralık, 1949.

¹⁰ *Akşam*, 2 Ocak, 1950.

¹¹ *Akşam*, 5 Şubat, 1950.

¹² *Akşam*, 31 Ocak, 1950.

ederken bu halkı “vücut ve sima olarak çok sevimli” bulduğunu da gizlemez. Kore¹³ halkı ise eskiden tamamen Moğol “ırkıdan” gelirken zamanla diğer milletlerle temas ettikçe karışmıştır; uzun ince simalı, elmacık kemikleri bariz çıkık olmayan, ince burunlu bir insan topluluğudur. Hindistan¹⁴ da “karışık” halklara sahip olan bir başka coğrafyadır. Kuzey Hindistan’da insanların başları uzun ve ince, uzun simaya sahip, açık benizli iken diğer bölgelerde esmer ve geniş burunludurlar. Japonlar¹⁵ yine “karışık” olan bir diğer millettir. Toplum “inceler” ve “kalınlar” olarak ayrılır; “inceler”, zayıf, uzun boylu ve aynı zamanda yüksek sınıfa mensup kişilerken “kalınlar” ise alt sınıflardan, kısa boylu, kaba saba vücutlu, kaba simalı ve yuvarlak kimselerdir. Burada morfolojiden toplumsal işaretlemeye geçişin bir örneğini de görmüş oluruz. Tüm bu morfolojik tanımlamalar “beyaz ırk” dışındakileri temsil ederken bir yerde uygar olmamanın da bedensel hatlarını çizer. Bir başka deyişle Avrupalı olmayan bedenler, medeniyete dair birer sınıra dönüşür. Dolayısıyla Batılı bakış ötekinin grotesk bedeninde, toplumsal olmayanı, denetlenemeyeni ve bu sebeple de “hayvani” olanı görür (Shilling, 2003). Böylece ötekinin yüzüne bakmak söz konusu olduğunda hayvansı izler taşıyan bir “surattan” fazlası görülmez (Le Breton, 2018: 96).

Yazı dizisinde coğrafya her değiştiğinde öncelikle morfolojiye yer verilmesi Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu kadrolarının Avrupa ile girdikleri medeniyet savaşı bağlamında paralel görülebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki fizik antropoloji merakı da tam bu bakışın iz düşümüdür. Zafer Toprak (2012: 62) bu manada medeniyetler savaşı hattının Cumhuriyet ile birlikte ilkin antropolojinin sınırlarına çekildiğinden bahseder. Yazı dizisindeki morfolojik betimlemeler, erken Cumhuriyetin Türk insanının vücut cinsine dair tespitlerinden tamamen farklı özellikler taşımaktadır. Türkiye’de antropolojinin kurumsallaşmasına en çok katkıda bulunan isimlerden olan Şevket Aziz Kansu, Türk insanının morfolojik özelliklerini şöyle tanımlamıştır: ortalamanın üzerinde bir boy, brakisefal¹⁶ bir kafa, ince uzun bir burun, ortalama boyutta kulaklar ve “Mongol gözünün” olmaması (Toprak, 2012: 191). Şevket Aziz Kansu’nun *Antropoloji Mecmuası*’nın 1931-1932 yıllarında perdepey yayımlanan çalışmasındaki tüm bu fizik özellikleriyle birlikte Türkiye coğrafyasında yaşayan

¹³ *Akşam*, 15 Şubat, 1950.

¹⁴ *Akşam*, 10 Mart, 1950.

¹⁵ *Akşam*, 19 Şubat, 1950.

¹⁶ Enlemesine yuvarlak kafa ve aynı zamanda Avrupalı “ari ırk” olarak görülen toplumun kafa şekli.

halklar da fizik antropolojinin bulguları neticesinde Avrupalı insan kategorisine dâhil edilir. Bu sayede, yaratılmaya çalışılan yeni Türk kimliği, üretilen bilimsel argümanlar vasıtasıyla konumlandığı yerde kendisini, Asya'nın "sarı" halklarından ayırıştırarak Avrupalının "biz" kategorisi içerisinde değerlendirir. Bu gruplama penceresinden bakıldığında Türk milletine dair yapılan morfolojik tanımlamaların *Milletlerin Garip Âdetleri*'nde anlatılan bedensel özelliklere hiç benzemediği de hemen göze çarpar. Bir bakıma kime benzemediğimiz kime benzediğimizin birer ipucuna dönüşerek "garip âdetlere sahip" bu milletleri öteki kategorisine yerleştirir. Bir kere "Avrupalı halklar" ve "öteki halklar" olarak dikotomik hizalama yapıldığında artık diğer özelliklere dair tanımlamalar yapmak da ideolojik olarak kolaylaşır. Doğaya atfedilen nedensellikte birlikte bedende somutlaşan ıkellik bir temel oluşturur ve aşağıda da üzerinde duracağımız gibi başka farklılaşan özellikleri de peşi sıra kendisine eklemleyerek işaretler.

İkelin Kültürsüzlüğü

Morfolojik farklılıklardan başka yazı dizisinde işaret edilen bir diğer ayırım ise bazı toplumların "kültürsüz" bazılarının ise Batı toplumları kadar olmasa da bir bakıma "kültürlü" sayılabileceğidir. Bu tanımlamadaki farklılık, söz konusu toplumların bir devlet kurup kuramamalarında temellenirken gündelik hayatın küçük ayrıntılarında da kendini göstermektedir. Polinezyalıların ve Mikronezyalıların çocuk oyunları mevzu bahis olduğunda "kültürlü memleket oyunlarına"¹⁷ benzetildiğinden bu halkların kültürsüz oldukları anlaşılır. Fiji Adalarının sakinlerinin kültür yelpazesinde nereye denk geldiği ise eğlenme şekillerinden teşhis edilir: "Bilumum kültürsüz milletlerde olduğu gibi bu ada halkında da dans en cazip eğlencedir".¹⁸ Melanezyalıların köyünde ise insanları bir araya getirecek bir yapının varlığı şaşırtmış olsa gerek, "tabiat ve insanları bakımından vahşi olsalar da köylerinde kültürlü memleketlerdeki gibi toplantı binası"¹⁹ olmasına dikkat çekilmiştir. Andaman ve Nikobar Adalarının yerlileri "ateşi bilmeyenler"²⁰ olarak bu hiyerarşide iyice aşağıya yerleştirilmiştir. O kadar "kültürsüzlerdir" ki kabile hayatları bile yoktur, "zekaca çok düşüktürler", "birbirlerine aptalca bakarlar", hayatlarındaki tek amaç karınlarını doyurmak ve dans

¹⁷ *Akşam*, 11 Kasım, 1949.

¹⁸ *Akşam*, 14 Kasım, 1949.

¹⁹ *Akşam*, 16 Kasım, 1949.

²⁰ *Akşam*, 13 Şubat, 1950.

etmektedir. Çin ise tarihsel olarak karmaşık bir siyasal organizasyona sahip olduğu için kültürsüz kabul edilmez ancak “eski kültürlü”²¹ olarak nitelendirilir; yine bir kültür vardır ama bu modern bir kültür değil, “eski” bir kültürdür. Yazı dizisine göre bu “eski” kültüre tabi Çinliler “vatan sevgisinden mahrumdurlar”, kamusal olaylara karışmazlar, kendi hayatlarını temin ettikten sonra başka bir şeylerle pek ilgilenmeye gerek görmezler. Yani devletleri de olsa modern dünyanın üzerine şekillendiği milliyetçilik, ulus devlet, vatandaşlık gibi kavramlara onlarda rastlanmaz. Ayrıca pusulaları da dünyanın geri kalanından farklıdır; pusulalarının kuzeyi değil, “Konfüçyüs’ün mabedi güneyde olduğu için”²² güneyi gösterdiğine dikkat çekilerek henüz rasyonelleşmeyi gerçekleştiremedikleri ve dini saiklerle hareket ettikleri gözler önüne serilir. Çin’in kültür bakımından bir diğer özelliği de “Avrupa usulü pedagoji usullerinin”²³ hayatlarında yavaş yavaş yer almaya başlamasıdır. Yazı dizisinde “kültürsüz” halkların değişimi konusunda olumsuz bir üslup kullanılırken Çin’in modern tekniklerden faydalanmasına aynı şekilde yaklaşılmaz. Örneğin Polinezyalıların²⁴ sömürgecilikle birlikte Hıristiyan olmaları ya da eski adetlerinde, giyim tarzlarında yaşanan dönüşümler bir tür “bozulma” olarak görülüp hoş karşılanmaz ancak Çin’de - ya da diğer “eski” kültürlü toplumlarda-durum farklıdır. Öyle ya da böyle bir kültür vardır, gelişmesinden ve ilerlemesinden memnun olunabilir. Bu haliyle bile hiç kültürsüz olanlardan görece daha iyi bir konumdadırlar; en azından “değişime” ve “gelişime” dair bir umut vadedebilirler. Yazı dizisine göre Japonya da kültür hiyerarşisinde Çin’in bulunduğu mevkie denk gelmektedir. Gelişmişliğin siyasal göstergesi varsayılan toplumsal tabakalaşmayı barındırır, bir başka ifadeyle tabakalaşabilecek kadar kültürlü olduğu ancak “batıl inançları” bertaraf edebilecek kadar da kültürlü olmadığı düşünülür. Batıl inançlarında “bilhassa hayvanat ve felsefenin”²⁵ büyük rol oynadığından bahsedilirken toplumda, tilkilerin kadın kılığına girerek erkekleri iğfal edebileceklerine dair bir inancın olması gibi okuyucuyu sarsacağı düşünülen örneklerle de bu “batıllık” gözler önüne serilir. Filipin Adalarındaki halklar ise her ne kadar Amerikan etkisi altında “kültürlerini

²¹ *Akşam*, 2 Ocak, 1950.

²² *Akşam*, 16 Ocak, 1950.

²³ *Akşam*, 24 Ocak, 1950.

²⁴ *Akşam*, 8 Kasım, 1949.

²⁵ *Akşam*, 21 Şubat, 1950.

yükseltmişler”²⁶ de yine de eski adetleri ve yaşamları ağır basmaktadır; yani yeteri kadar “gelişememişlerdir”.

Şimdilerde popüler olan “herkes akraba, herkes farklı” (Barbujani, 2022) görüşünün aksine metinler klişe bir biçimde beyaz ırkın üstün ve dolayısıyla da kültür üretme ayrıcalığına sahip olduğu iddialarına yaslanır. “İrk” ve “kültür üretme kapasitesi” arasında kurulan bu ilişki ile biyoloji tartışmasının ötesine geçen ırk kavramsallaştırması, bizatihi politikanın kendisini haline gelmektedir (Barbujani, 2022: 19). Bu bakışa göre, ırkları nedeniyle “ilkel kalan” halklar, kültür bütünlüğü için gerekli unsurlardan yoksundur (Bernasconi, 2015: 65). Bu akıl yürütme peşi sıra şu önermeleri de getirir; bu halklar kültüre sahip değillerse gelişmeye de kapalıdırlar, dolayısıyla da hep oldukları gibi kalmaya mahkûm “tarihsiz halklar”dır (Wolf, 2019). Çünkü tarihsel bir toplum olmak, Batı tipi bir ilerlemeyi gerektirir, böyle bir ilerleme yoksa gelişme kaydedilemez. Gelişme kaydedemeyenler de ilkel toplumlardır. Kısacası bu halkların “tarihsel olmadıkları” fikri, aslında kültürleri olmadığı bakışından köken alır. Kimin tarihin içinde kimin dışında kaldığını tespit etme ayrıcalığı da müktedire ait olacaktır elbette. Bu hususta Johannes Fabian (1999) antropolojinin “biz” ve “öteki” ayrımını zamansal olarak nasıl kurduğuna bakmaya davet eder. Zira antropolojik bir nesne inşa etmek ancak zaman kategorizasyonları sayesinde mümkün olur. Bunun da en elverişli aracı, zamansal mesafeyi yaratan “kronoloji” olacaktır. Yaratılan bu mesafe sayesinde incelenen toplumlara zamansal olarak bir yer tahsis edilebilir hale gelir. Bir grup insanı “ilkel” olarak sınıflandırabilmek tam da böylesi bir faaliyetin sonucudur. Böylece de tarihin dışına atılmış halklar ya da coğrafyalar imlenmiş olur. Bu tarihin dışına atılmış halklar, *Milletlerin Garip Adetleri*’ne göre değişime kapalı olduğu kadar değiştirilmemesi de gereken hayatlara sahiptirler. Yerli hakların büyük bir kısmı, tıpkı bu yazı dizisinde de olduğu gibi, “kültürel” kategoriden ziyade “doğal” kategorisi içinde değerlendirildiği için doğanın estetiğiyle temsil edilirler (Lutz ve Collins, 2012: 90). Dolayısıyla da burada doğa-kültür dikotomisi içinden bir akıl yürütme söz konusudur. Yazı dizisinde de doğaya ait görülen devletsiz toplumlar için “otantik” kalmalarının daha iyi olduğu yönünde bir dil kullanılır. Bu topluluklar için değişmemesi yadırganan nadir şeyse yamyamlıktır. Avrupalıların yerlileri bu “kötü huylarından” vazgeçirmek için çok zorlandıkları belirtilir.

²⁶ *Akşam*, 11 Şubat, 1950.

Tüm çabalara rağmen adaların ıssız yerlerinde bu âdetlerine devam ettiklerinden şikâyet edilir.²⁷ “Yamyamlık huyunu” değiştirme isteği haricinde kültürsüz toplumlar “garip âdetleriyle” oldukları gibi kalmalıdır. Polinezya’da Avrupa giyim tarzının revaçta olması “lehte” bir olay olarak görülmez, çünkü bu yeni kıyafetler yüzünden vücutları hassaslaşıp soğuk almaya yatkın hale gelmişlerdir.²⁸ Ayrıca eski evlenme âdetlerinin yerini Avrupai ilişkiler ve geleneksel eğlencelerin yanında kriket ve yelkenli yarışı gibi eğlenme faaliyetleri hayatlarına girmiştir.²⁹ Havai adalarında Avrupalılardan önce reislerinin ölülerini kayalıklar arasında beklettikten sonra kemiklerini güzelce paketleyen ve evlerinin çatısına asan yerliler artık Avrupalılar gibi asri mezarlıklara gömmeye başlamışlardır; bir bakıma atalara olan saygı azalmıştır. Dahası eski ilahlara inanç tamamıyla kaybolmuş, Hıristiyan olmuşlardır. Bu da “dini memnuiyetlerin yavaş yavaş sona ererek” toplumun değişmesi manasına gelmektedir.³⁰ Fiji Adalarında ise kabile Avrupa yapımı kumaşlar kullanırken geleneksel kıyafetlerini ritüellerde giymeyi sürdürerek korumaktadır.³¹

Yazı dizisinde kültürsüz halklar gelişemeyeceği için onlara dair umut beslenmezken Çin gibi Batıya benzemeyen uygarlıkların, en nihayetinde bir kültür yaratabildiğinden, Aristotelesçi manada gelişimi içlerinde “tohum halinde” taşıdıklarına yönelik bir bakış vardır. Ancak bu yeterli gelmemiş olacak ki “eski kültürlü” toplumlar da kategorizasyonda “garip âdetlere” sahip “ilkelerin” yanında yer almışlardır. Temsillerine sıklıkla yer verilen devletsiz toplumlar ise oluşturulan yelpazede modernliğe en uzak yerde konumlandırılmışlardır. Devleti modernliğin yaratıcısı ve teminatı olarak gören bakıştan hareketle bu halklar göze büsbütün birer umutsuz vaka olarak görünürler. *Milletlerin Garip Âdetleri*’ndeki temsillerde de izdüşümlerini yakalayabileceğimiz şekliyle, Türkiye’de de modern, seküler ulusal kimlik yaratmanın koşulu, modern ulus devletten geçmiştir. Batılılaşmanın aynı zamanda bilişsel ve normatif bir bağlılık projesi olduğuna dikkat çeken Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu (1998: 170-171), Cumhuriyet modernleşmesinin “ulusal egemenlik” üzerine kurulduğundan ve dolayısıyla öznesinin de aslında “devlet” olarak tanımlandığından bahsederler. Netice itibarıyla hangi dereceden olursa olsun bir

²⁷ *Akşam*, 17 Kasım, 1949.

²⁸ *Akşam*, 8 Kasım, 1949.

²⁹ *Akşam*, 11 Kasım, 1949.

³⁰ *Akşam*, 12 Kasım, 1949.

³¹ *Akşam*, 14 Kasım, 1949.

şekilde barbarlıktan çıkış, devlet sahibi olmak ile imlemiştir. Ancak yelpazenin en gelişmiş tarafında yer alabilmek için de modern bir ulus devlete sahip olmak gerekmektedir aksi takdirde “eski kültürlülerin” yanında konumlandırılmak işten bile değildir. Dolayısıyla “ilkel olmamanın” tam zıttı, modern devletli ve modern kültürlü olmaktır. Gerisi, her an kategorisi değişebilecek, gri alanlarda dolaşmak manasına gelecektir. Modernlik ise genel anlamıyla bir “gelenekten kopuş” girişimidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundaki kopuş girişimine baktığımızda tek parti rejiminin önemli siyasetçisi ve eski Millî Eğitim Bakanlığı da yapmış olan Başbakan Recep Peker’in ifadeleri, yeni rejimin gelenekleri nasıl gördüğünü net bir şekilde ortaya koyar. Cumhuriyet devrimlerinde zor kullanılmasının meşruluğunu “sökülmeye çalışılan geleneklerin köklülüğüne” bağlayan Peker, mücadelenin zorluğunu da “Ulus vücudunun derisini kaplayan çeşitli hastalıklarla mücadele etmek zorunda kaldık. Bu hastalıklar o kadar işlemiş ki, kazılamakla bitmiyordu” diyerek temellendirmiştir (akt. Bora, 2017: 131). Modernleşme savaşı verilirken eski şeyler, bugüne musallat olan bir tür düşman olarak tezahür etmekteydi. Dolayısıyla “derisinin içine nüfuz eden” geleneklerden arındırılarak kurulmaya çalışılan modern yeni rejimin elbette ki, *Milletlerin Garip Âdetleri*’nde temsil edilen halklar gibi irrasyonel biçimde gelenekleri içinde boğulmuş olması kabul edilemezdi. Bizatihi söz konusu toplumların bir tür karşıtı olarak ortaya çıkmaktaydı. Ancak Demokrat Parti’nin müstakbel iktidarı, kurucu ideoloji açısından, toplumun her kesimince tam benimsenememiş, henüz oluş aşamasındaki kırılğan, Batılı modern Türk kimliğinin yerle bir edilmesi manasına gelmekteydi. Çünkü Türk modernleşmesi zaman içerisinde devleti kurtarma projesinden Batı’nın bir parçası olma projesine evrilmişti (Kaliber, 2004: 107). Ancak gelişen kurumsallaşmış yapı ve geleneksel toplum bağlarından kurtulmuş birey ile karakterize olan Modernleşme için umulan yapısal, kurumsal ve toplumsal dönüşüm başarısız kaldıkça, bu dönüşüme ilişkin ideolojik, kültürel ve politik vurgu ön plana çıkmaktaydı (Çiğdem, 2004: 75). Cumhuriyet rejimi karşıtlarının da desteğini almasıyla Cumhuriyetin yeni bir kültür yaratma iddiasını tersine çevirebilme potansiyeline sahip bir tehdit olarak görülen Demokrat Parti, yazı dizisinin yayımlanmaya başladığı tarihten yaklaşık altı ay sonra, 14 Mayıs 1950’de iktidarı devralacaktır. Çağın gerektirdiği modern bir devletin kurulmasıyla ve geleneklerden kopmaya dair verilen çabayla yeni Türkiye Cumhuriyeti, yazı dizisinin konu aldığı milletler ile ideolojik düzeyde bir zıtlık içinde yer alırken “halka rağmen halk için”

söyleminde de kendini açığa vuran bir tehdit olduğunu da bu noktada gözden kaçırmamak gerekir.

İlkelin Büyülü Evreni

Bu diziye konu edilmiş toplumların, ister “kültürsüz” isterse “yarı kültürlü” olarak tanımlansın ortak noktası, “büyülü bir evrende” yaşamalarıdır. Weber’in meşhur ifadesine göre konuşursak, dünyalarının büyüünün henüz bozulmamış olduğunu söyleyebiliriz. Marshall Sahlins (2022) “büyülü evrende” yaşayan bu toplumlara “içkinci toplumlar” adını verir. Bu insanların dünyasında doğa-doğaüstü şeklinde ikili ayrımlar olmadığı gibi tüm maddi şeylerin de ruh sahibi olduğuna inanılır. Bu evrende sıradan hedeflere ulaşabilmek için bile ruhların (iyi ruhlar, kötü ruhlar) ve üst kişilerin (ata ruhları ya da tanrılar) müdahalesi ve onayı gerekir. Dolayısıyla büyülere başvurmadan en basit şeyleri yapmak bile mümkün değildir, ritüeller de bu ruhları kendi lehine zorlamanın araçlarıdır (Sahlins, 2022: 44). Böylece bu toplumlar için yolun sonu “ifrat derecede”³² ritüele çıkmaktadır. *National Geographic* dergisindeki Batı dışı temsilleri inceledikleri çalışmalarında Catherine Lutz ve Jane Collins (2012: 86) hiçbir şeyin ritüellere odaklanmak kadar toplulukları egzotikleştiremeyeceğini söylerler. Ritüeller vasıtasıyla Batılı olmayan insanlar, sürekli törenler düzenleyen, geleneklere gömülmüş ve “batıl inanç” dünyasında yaşayan birileri olarak gösterilir. Sahlins (2022: 63) ritüellerin aşkinci manadaki “doğaüstünü” harekete geçirmenin ve hayatın akışını manipüle etmenin aracı olduğunu söylerken aşkinci kozmolojimizden ihraç ettiğimiz doğa-doğaüstü karşıtlığı üzerinden yapılan etnografik betimlemelerin de antropolojinin ilk günahı olduğuna dikkat çeker. Aşkinci bir evrene ait olan bu ikili düşünme yapısı içkinci toplumlara ontolojik olarak uygun değildir ve büyülü evrenin kuruluşuna yabancıdır. Zira içkinci düşüncede ritüeller vasıtasıyla doğada zaten halihazırda var olana yönelik bir müdahalede bulunulur; “var olmak, orada olmaktır” büyülü evrenin epistemolojik öncülüdür. Kısacası Sahlins, genel kanının aksine, içkinci toplumların çevrelerini hayli materyalist bir biçimde ele aldıklarını ifade etmeye çalışır. Ancak yazı dizisinin heyeti, konu üzerine elbette bu kadar incelikli düşünmemiştir. Yazı dizisinin ele aldığı Batı dışı toplumların temsilinde, Batı medeniyetini işaret eden, “akıl” ve onun sonucu olan “bilim ve tekniğin” aksine “akılsızlık” ve onun sonucu olan “hurafeler” vardır. Bunların dolaysız neticesi olarak

³² *Akşam*, 18 Aralık, 1949.

da hayli görünür halde olan “gelenekler” ve “merasimler” bu toplumların betimlemelerinde çok önemli bir yer tutar. Bu temsillerde gelenek, aklın ve bilimin karşısında konumlanarak modernin zıttı haline gelir. Çünkü modern yeniye dairken gelenek, geçmişin bugün üzerindeki tahakkümüne işaret eder ve insanların güncel ya da geleceğe yönelik olmasını engelleyerek bir bakıma onları geçmişe demirler. Bu bakışa göre toplumu geçmişle boğan gelenek, “gelişmenin”, “ilerlemenin” ve “aklın” önüne büyük bir engel olarak çıkar. Ritüeller ise bu geleneklerin ete kemiğe büründüğü pratiklerdir, bu yüzden de en büyük irrasyonellik belgeleri olarak okunabilirler. Çünkü aşkıncı evrenin rasyonelitesinde nedensel akıl yürütme önemli bir yer tutar. İkinci toplumlar aşkıncı bakışa göre birbiri ile ilgisi olmayan şeyler arasında nedensel bağlar kurarlar. Tam da neden-sonuç ilişkisi ile bağlanamayacak iki şey birbirine bağlandığından bu “garip âdetler” ortaya çıkar.

Milletlerin Garip Âdetleri’nde de daima bu irrasyoneliteye dikkat çekilir: “yanlış kurulan nedensel bağlar”. Yazı dizisine konu olan halklarda hamilelikten çocuğun doğumuna, isim koyulmasından ilk emeklemesine kadar büyümenin her adımı ritüeller ile karşılanır. Örneğin, Gilbert adalarında ilk defa doğum yapacak kadın Hindistan cevizlerinden yapılan piramidin yanına yatırılır, hamile kadın Hindistan cevizi çekirdeğinden ve taru soğanından yapılan ekmekten bir parça alarak elinde yuvarlar ve dualar ederek çocuğun sıhhatli doğması için vücuduna sürer.³³ Melanezya’da çocuğu kötü ruhlardan korumak ve sakat doğmamasını sağlamak için hamile kadın hayvan dişlerinden nazarlık takar. Ayrıca rahime yerleşerek çocuğu öldüreceğine inanıldığından hamilelerin yılan yemesi de yasaktır.³⁴ Samoa’da iyi bir savaşçı olması için erkek bebeğin göbek şeridi topuz ile kesilirken iyi bir ev kadını olması için kız bebeğin de bıçak ile kesilir.³⁵ Fiji Adalarında ise doğum yapılan evden dört gün boyunca ateş alınması yasaktır aksi halde çocuğun göbek iltihabı olacağına inanılır.³⁶ Siyam’da çocuk dünyaya geldiğinde büyücü çocuğun talihi hakkında bir tespitte bulunur ve buradan hareketle çocuğa bir isim verilir.³⁷ Çin’de çocuk doğduğunda, yaşam gücü vermesi için göbek bağı üzerinde bir kâğıt yakılırken kötü ruhları uzaklaştırmak için de bebeğin saçları tıraş edilir. Yeni doğana verilen

³³ *Akşam*, 9 Kasım, 1949.

³⁴ *Akşam*, 17 Kasım, 1949.

³⁵ *Akşam*, 10 Kasım, 1949.

³⁶ *Akşam*, 10 Kasım, 1949.

³⁷ *Akşam*, 11 Aralık, 1949.

hediyelerin bebeği ölümden koruyacağına inanılır. Bebeği tanımalarını engellemek adına bazen bebeğe karşı cinsin kıyafetleri giydirilerek kötü ruhlar şaşırtmaya çalışılır.³⁸ Filipin Adalarında ise çocuk doğarken boynuna kordon dolanırsa öldürülür çünkü eğer öldürmezlerse büyüünce onun ebeveynlerini öldüreceği varsayılır.³⁹ Japonya’da yaşayan Ayno halkında, şeytan olarak görüldükleri için ikiz çocuklardan biri öldürülür.⁴⁰

Toplumsal vakalarla ilgili de “yanlış” nedensel bağlarla kurulan bazı “garip âdetler” mevcuttur. Örneğin, Samoa Adalarında hırsız yakalamak için bir içeceğin içine düğümlenmiş bir ip atılır ve bu karışım herkese içirilir, nihayetinde ip kimin tasından çıkarsa hırsızın o olduğuna inanılır.⁴¹ Yeni Gine’de gemi yapımı bir dizi ritüel eşliğinde gerçekleşirken dayanıklı olsun diye de kabilenin büyücüsü tarafından tütsülenir.⁴² Melanezya’da tamtam (davul) yapım ritüelinde balık yemek yasaklanır, çünkü balık yenirse tamtam derisinin patlayacağına inanılır.⁴³ Birmanya’da ruhlar nehri geçip köye gelemesin ve o sınırdaki doysunlar diye su kenarına yiyecekler bırakılır. Ayrıca ne zaman ekine başlanacağı falcıların talimatıyla tayin edilir.⁴⁴ Hindic’in’de kaplumbağa hava durumunu tahmin edebilen tek varlık olarak kabul edildiği için birine “hava durumunu sormak” ona “kaplumbağa” demek manasına geleceğinden toplumda çatışma çıkarabilecek bir küfür sayılır.⁴⁵

Bir başka dikkate değer, “yanlış” kurulan neden-sonuç ilişkisi de tıbbi konulara, yani ölüme ve yaşama ilişkindir. Bahsi geçen bebek koruma ritüellerinde de gördüğümüz gibi “ilkel” insan için hastalıklı ve sağlıklı olmaya dair anlayış her anı büyülerle çevrili irrasyonel bir alandır. Örneğin Samoa’da, insanlar ölüm esnasında bağırırlarsa ve köpek balığı dişleriyle kendilerine zarar verirlerse ruhu alacak varlığın korkutulabileceğine ve ölümün uzak tutulabileceğine inanılır. Eğer kişi evinde ölmediyse bir hayvan olarak halkın arasında dolaştığı ve yakalanması gerektiği düşünülür. Yakalanan hayvanlar da ölüyle birlikte mezara gömülür.⁴⁶ Birmanya’da öleceğini hisseden kişi eline bir taş alıp bir başkasına verirse hastalığın ona

³⁸ *Akşam*, 24 Ocak, 1950.

³⁹ *Akşam*, 5 Şubat, 1950.

⁴⁰ *Akşam*, 3 Mart, 1950.

⁴¹ *Akşam*, 12 Kasım, 1949.

⁴² *Akşam*, 2 Aralık, 1949.

⁴³ *Akşam*, 4 Aralık, 1949.

⁴⁴ *Akşam*, 16 Aralık, 1949.

⁴⁵ *Akşam*, 27 Aralık, 1949.

⁴⁶ *Akşam*, 12 Kasım, 1949.

bulaştığına inanılır.⁴⁷ Yine Birmanya’da hastalıkların sebebi kötü ruhlara bağlanır. Dolayısıyla biri hastalandığında da topluluğun din görevlisi eşliğinde kötü ruhların kovulmasını içeren bir tedavi uygulanır.⁴⁸ Hindîçin’de bir çocuk hastalanırsa çocuğun ismi değiştirilerek kötü ruhlardan saklanabileceğine ve böylece iyileşeceğine inanılır.⁴⁹ Yazı dizisine göre, inançlarında bedeni parçalamak sakıncalı bulunduğu için Çinlilerin anatomi bilgisi pek gelişmemiştir. Bunun bir sonucu olarak tedaviler de büyülerden oluşur ve hastaya iyileşmesi için büyülü sözlerin yazılı olduğu kağıtlar yutturulur.⁵⁰ Çin’de biri hasta ise ilk akla gelen buna kötü ruhların sebep olduğudur. Eve çağırılan doktor tarafından önce hastalığın ata ruhlarından mı yoksa dilenci bir ruhtan mı kaynaklandığı teşhis edilir ve ona göre bir tedavi uygulanır.⁵¹ Formoza Adasında da yine her hastalığın kaynağı kötü ruhlar olarak kabul edilir.⁵² Japonya’da hasta olan kişinin, ineklere el sürerse iyileşeceği düşünülür.⁵³

Elbette hemen anlaşılacağı gibi modern bilimsel bir düşüncede tüm bu örneklerdeki nedensel bağlara yer yoktur. Ancak modern toplumun kurduğu ve kendi gözüne şeffaf görünen bağlar da, Horace Miner’ın (1956) “Body Ritual Among the Nacirema” makalesini hatırlarsak, yabancı bir gözle bakılıp yazıya döküldüğünde, başkalarına bir hayli “garip” gelebilme potansiyeline de sahiptirler. Miner bu makalesinde, antropolojik gözlemleri ve yazım dilini düşünümsel bir biçimde eleştirirken fikirlerini bir ironi ile ifade eder. Makalede araştırılan *Nacirema*’lar *American*’ın tersten okunuşudur. Dolayısıyla aslında, bizzat Amerikan toplumu metinde, ilkel bir halk gibi anlatılır. Amerikalıların gündelik hayatının ya da daha genel ifade ile modern yaşamın, egzotikleştirilerek kaleme alınması, antropolojinin ilkel halkları nasıl gördüğüne ve temsil ettiğine dair düşünümsel bir sorgulamaya yol açar. Örneğin toplumun büyü tarafından belirlenmişliğini göstermek için “diş fırçalamak” gibi basit bir gündelik rutini yazar, egzotikleştirerek şöyle anlatır:

Nacirema’da, tüm sosyal ilişkiler üzerinde doğaüstü bir etkiye sahip olduğuna inanılan ağızla ilgili neredeyse patolojik bir korku ve hayranlık vardır. Eğer ağızla ilgili ritüelleri olmazsa dişlerinin döküleceğine, diş etlerinin kanayacağına, çenelerinin büzüleceğine, arkadaşlarının onları

⁴⁷ *Akşam*, 15 Kasım, 1949.

⁴⁸ *Akşam*, 17 Aralık, 1949.

⁴⁹ *Akşam*, 29 Aralık, 1949.

⁵⁰ *Akşam*, 16 Ocak, 1950.

⁵¹ *Akşam*, 28 Ocak, 1950.

⁵² *Akşam*, 5 Mart, 1950.

⁵³ *Akşam*, 23 Şubat, 1950.

terk edeceğine ve sevgililerinin onları reddedeceğine inanırlar (...) Herkes tarafından gerçekleştirilen günlük vücut ritüeli bir ağız ayinini de içermektedir. Bu insanlar ağız bakımı konusunda bu kadar titiz olmalarına rağmen, ritüellerine yabancıyı tiksindirecek bir uygulama dâhildir. Bana anlatılanlara göre bu ritüel, bazı büyü tozlarla birlikte küçük bir domuz kılı demetinin ağza sokulması ve ardından bu demetin son derece biçimselleştirilmiş bir dizi el hareketiyle oynatılmasından oluşur (Miner, 1956: 504).⁵⁴

Milletlerin Garip Âdetleri'ne konu olan halkların gündelik hayatları da tıpkı örnekte gördüğümüz diş fırçalamak ile sevgili bulmak ya da çene büzüşmesi arasında kurulan bağlantıya benzer şekilde anlamlandırılıp yazıya geçirilir. Miner'ın bu eleştirel bakışını ve dil kritiğini şimdilik bir kenara koyalım. Peki, *Milletlerin Garip Âdetleri* yazı dizisinde, "ilkel toplum" kavramının içeriğinin bahsi geçen şekilde doldurulması, yazı dizisinin yayımlandığı tarih göz önüne alındığı zaman, Türkiye özelinde nasıl okunabilir? Tüm bu içeriğin işaret ettiği olası anlamlar neler olabilir?

Sahlins (2002: 20) aşkıncılığın içinde taşıdığı içkinci mirastan kurtulamadığını, içkinciliğin farklı şekillerde de olsa toplumda varlığını sürdürdüğünü söyler ve taşradaki halk inanışlarını bu devamlılığa örnek olarak gösterir. Türkiye'nin modernleşme tarihi penceresinden bakıldığında bu anlayış her zaman, bir tür "içkencilik tehdidi" olarak karşımıza çıkar. Bu durumda da "her an hortlamaya teşne" olarak görülen içkencilik, tam da korkulanın tezahürü haline gelir. Rasyonel olmayan inançların ne zaman, nasıl ve nerede yeniden dolaşıma gireceğini kestirmek güç olduğundan bu tehlikelere karşı her an alarında olmak gerekir. Başka bir ifadeyle, ilerlemeci bakışa göre, irrasyonelliklerin geçmişten günümüze musallat olmasını engellemek için içkencilığe karşı topyekûn bir teyakkuzda olma hali lüzum eder. Yazı dizisinde anlatılan Doğunun uzak coğrafyalarının evimizdeki yerini, bu bağlamda sorunsallaştırmak mümkündür. *Milletlerin Garip Âdetleri* de en nihayetinde bu içkinci toplumlara gözler önüne sererken Türkiye için geride kaldığına inanılmak istenen birçok ibretlik hikâyeyi içinde barındırır. Bu uzak coğrafyalardan kulağımıza çalınan hikâyeleri, yabancı, bilinmeyen toplumlardan gösterilen tehlikeleri, manidar birer öykü olarak da okumak mümkündür. Zira tehditleri uzaktan göstermek, ülke içindeki farklılıkları vurgulamamak, kırılanlıklara işaret etmemek adına da politik bir hamledir. Aksine ülke içindeki kültürel farklılıkları vurgulamak üniter devlet anlayışıyla ters düşeceği için başka türden bir tehdidi ima edecektir (Toprak, 2012: 279). Kültürün

⁵⁴ Çeviri bana aittir.

yekpare olmayışı, yeni kurulan ya da kurgulanan şeye dair tehlikeli bir ayrılığa işaret eder. Ancak bu farklılıklar uzaklara atılırsa, işte o zaman daha sorunsuz bir temsil mümkün olacaktır. Tıpkı *Milletlerin Garip Âdetleri*'nde karşımıza çıktığı gibi.

Doğa yasalarını keşfedip ona egemen olma isteği, modern insanın doğa ile ilişkisini belirleyen en temel özelliklerden birisidir. Rasyonel, bilimsel bir düşünme tarzı ve modern tekniğin hâkimiyet kuran bakışıyla bizatihi “el-altında-duran” halini alan doğa, ancak bu tür bir çerçeveleme dolayımıyla insanın dışında ve karşısında konumlanmış bir varlığa dönüşür (Heidegger, 1998). Dolayısıyla bu çerçeveleme büyüsel ya da irrasyonel bir temele dayanamayacağı gibi aksine, bu bakışın en önemli yönetsel aparatı materyalizm olarak karşımıza çıkar. Materyalizm de böylece insan-doğa ilişkisi bakımından modernleşmenin temel kaidelerinden biri olarak tezahür eder. Doğa artık uyum gösterilecek bir zorunluluktan ziyade “maddi ihtiyaçların karşılanması için akıl yoluyla egemen olunması gereken nesnel evreni” haline gelmiştir (Köker, 1993: 42). Türkiye’de de yeni kurulan Cumhuriyetin kaçındığı ve hatta savaştığı şey temelde, doğanın materyalist olarak değil de büyüsel olarak kavrandığı evrendir. Zira Modernleşmenin esaslarından olan sekülerleşmenin amacı, dünyanın büyüsel bozmakken Cumhuriyetin buna mukabil mottosu ise, batıl inançlarla dolu olan bir topluma “hayatta en hakiki mürşit ilimdir”i öğretebilmektir (Deren, 2004: 383). Dizinin 20 Kasım 1949 tarihindeki yazısında dikkat çekilen, “gelişi güzel batıl itikatlar ileri sürerek” halkı istismar eden “büyücülerin” varlığı ve “zavallı halkı sömürdükleri” temasını da buradan okumak mümkündür.

Öte yandan bu gazete yazıları, Batı dışındaki toplulukları ele alış şekliyle, hem Batı medeniyetine ait olmanın hâletiruhiyesinin bir tezahürü hem de yeniden üretimi olarak değerlendirilebilir. Tanıl Bora (2017: 92-67) Türkiye’nin Batılılaşma ile ilişkisinin psiko-politik karmaşalar ve duygusal yükler taşıdığını belirtirken Batıyla kendini hem zemin görme meselesinin de bir bakıma milli özgüvenin inşası olarak karşımıza çıktığına dikkat çeker. Yazı dizisi ve benzeri metinler aracılığıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin dünyada kendini yeni konumlandığı yerin bir tür meşrulaştırmasını görürüz. Yüzünü tamamen Batı medeniyetine dönmüş ve kendini onun bir parçası olarak gören yeni Cumhuriyetin halka “güvensizliği” kendini, farklı alanlarda ve farklı metinlerde açığa çıkarır. Bu noktada yazı dizisi de bir anlamda, Cumhuriyetin kendisini yerleştirdiği yerde, gelinen noktadan sapılırsa, yani Batıdan kopulursa,

ülkenin her an “garip âdetlere” batabilme potansiyeline dair içkincilik tehdidine işaret eden birer endişe, hatta uyarı metinleri olarak görülebilir. Atatürk ilkelerine ama özellikle de *Cumhuriyetçilik*, *İnkılapçılık* ve *Laikliğe* baktığımızda bu alarmı, yani daima bir “müdafaa” halinde olma vurgusunu açıklıkla görebiliriz: Cumhuriyet’in her koşulda ve her vasıta ile müdafaa edilmesi; fedakarlıklarla yapılan inkılapların getirdiği yeni ilkelere bağlı kalınması ve dini fikirlerin, dünya ve devlet işlerinden ayrı tutularak muasır medeniyetler seviyesine çıkılması (Köker, 1993: 134-135). Belirlenen bu hedeflerle birlikte tehlikelerin nerelerden geleceği de kendini açıkça ortaya koyar. Ancak burada görebileceğimiz gibi, en temel tehditlerden biri Sahlinsci manada “içkincilik”tir. İçkinci bakış açısının var olduğu yerde savaşılmaması gereken diğer şeyler de bu kavram arkasından peşi sıra sürüklenmektedir. Niyazi Berkes de *Türkiye’de Çağdaşlaşma* eserinde, dinin kendi haline bırakılmayacağını ve sadece laiklik ilkesiyle yetinmeyip dinin toplumsal hayattaki etkilerine de müdahale etmek gerektiğini savunarak bu tehlikeye dikkat çekmiştir (Akt. Bora, 2017: 152). Fakat burada ortaya koyulduğu şekliyle ilkel bir toplumda kadınlar, modern bir toplumdakine kıyasla daha fazla eziyet gördüğünden “ilkelin yaşayış biçimi” toplumun yarısını oluşturan kadınlar için başka türden tehlike ve tehditler de içermektedir.

İlkel Kadın Olmak

Milletlerin Garip Âdetleri’nde, kadınlığın tecrübe edilme biçimlerine dair farklı coğrafyalardan hikâyeler de dikkati çeker. Ortak noktaları ise bu deneyimlerin, kadınlar tarafından pek de arzu edilebilecek şeyler olmamasıdır. Birmanya’da kadınların hamileliği ve doğum olayı neredeyse işkenceye varan geleneklere tabidir.⁵⁵ Hamile kadının yattığı odaya temiz hava girmez, başına vücuduna kat kat bezler sarılır, tuzla kaynatılmış içkiler içirilir, mangalın önünde oturtulup adeta “kızartılır”. Yedi gün boyunca hamile kadın bu “ezayı” çeker, sonrasında da soğuk su banyosuna götürülür. Bu işlemlerin hepsi çocuk sağlıklı doğsun diye yapılır. Çocuk doğunca da devam edecek olan ritüeller sebebiyle yeni doğum yapan anne yedi gün boyunca çocuğuyla ilgilenemez. Yazı dizisine göre tüm bu gelenekler yüzünden kadınlar doğum yapmaktan çekinir hale gelmişlerdir. Yine Birmanya’da inisiyasyon törenlerinde, kızlar tam manasıyla birer insan sayılmadıkları için dövme yaptıramadıkları ve dini alanlara giremedikleri gibi dini bir mertebeye de

⁵⁵ *Akşam*, 18 Aralık, 1949.

erişemeyecekleri belirtilir.⁵⁶ Çin’de ise kadın “tam manasıyla erkeğin esiri” olarak tasvir edilir.⁵⁷ Erkekler için kadının güzelliği ayaklarının küçüklüğü ile ölçüldüğünden küçük yaşlardan beri kadınlar sakatlanmak pahasına, telle parmakların geriye doğru bağlanması gibi, çeşitli ıstıraplı yöntemlere maruz kalırlar. Evlenen kadınlar, kocalarının evlerine giderek “kaynanaları” tarafından ağır ev işlerinde kullanılıp fazlaca eziyet görürler.⁵⁸ Çinli bir erkek evlendiğinde karısı hayat arkadaşından ziyade “kendisinin ve evin esiridir”, hatta aile içinde kadınların şiddet görmeleri de nadir rastlanan bir durum değildir. Kadın ancak erkek çocuklar doğurup kendisi de bir kayınvalide olduğunda saygı görmeye başlar. Boşanma ise salt erkeğe ait bir haktır ve meşru sebepleri olarak şunlar gösterilir: erkeğin ailesine yapılan hürmetsizlik, kısırlık, zina, hastalık, gevezelik, kıskançlık, erkeğin malından yapılan hırsızlık. Yazı dizisine göre bir genç kız nişanlı olsa dahi müstakbel eşi öldüğünde erkeğin ailesinin malı sayılmakta ve ölene kadar o erkeğin ruhuyla evli olduğu farz edilmektedir. Kimi genç kızlar da evleneceklerinde başlarına gelecekleri bildiklerinden evlenmemek için intihar ederler. Endonezya’da kız çocuk sünnet edilir, sağlıklı erkek çocuk doğurmayan kadın evden kovulur. Kadınlar da oğlan çocuğu doğurabilmek için büyülere başvururlar. Loğusa kadın ise kirli addedilir.⁵⁹ Filipin Adalarının bazı kabilelerinde ise genç kızların üzerinde büyük bir baskı vardır. Yapacakları en ufak bir yanlış için ölüme kadar varabilen bedeller öderler.⁶⁰ Kore’de kadınların dışarıya çıkması ve yabancılarla konuşması yasaktır⁶¹ ancak geceleri kimsenin görmemesi ve sadece kadın arkadaşlarını ziyaret etmeleri şartıyla tamamen kapalı bir şekilde evlerinden çıkmaları serbesttir. Bir hayalet performansı beklenen kadınlar Kore’de adeta bir “iş hayvanı” olarak görülürler, erkekler son derece tembelken kadınlar her işi yaparlar. Korelilerin bir defa evlenmesine müsaade edilirken evlilik içinde erkeklerin başka ilişki yaşama hakları vardır. Hindistan’da ise bir zamanlar yaygın olan çocuk evliliklerine dikkat çekilir.⁶² Dokuz yaşında bir çocuğun anne, yirmi beş yaşında genç bir kadının da büyük anne olmasının normal karşılandığından bahsedilir. Kız çocukları aşağı birer varlık sayıldıkları için doğması istenmez.

⁵⁶ *Akşam*, 20 Aralık, 1949.

⁵⁷ *Akşam*, 04 Ocak, 1950.

⁵⁸ *Akşam*, 26 Ocak, 1950.

⁵⁹ *Akşam*, 31 Ocak, 1950.

⁶⁰ *Akşam*, 5 Şubat, 1950.

⁶¹ *Akşam*, 15 Şubat, 1950.

⁶² *Akşam*, 22 Mart, 1950.

Kadınlarda eğitim seviyesi düştükçe esaret de artmaktadır. Kadın, kocasına ve kocasının ailesine tabi bir hayat yaşar, ancak bir erkek çocuğu doğurabilirse mevkiinde bir yükselme meydana gelebilir.⁶³ Kuzey Asya'da da çocuk gelinler mevcuttur, hatta kendi aileleri tarafından damatlara satılırlar.⁶⁴ Kadınlar ahır hayvanlarından daha aşağı sayılır ve kötü muamele görürler; sadece ev işlerini değil tüm ağır işleri yapmakla yükümlüdürler. Tüm bunların yanında kadınlar toplulukta bir de "pis" olarak addedilir. Erkeğin maddi durumu el veriyorsa birden fazla kadınla evlenebilmesi mümkündür.⁶⁵ Japonya'da da erkekler evli olsalar da başka kadınlarla görüşebilirler, yine burada da boşanma erkeğe verilen bir haktır. Japon kadınlar hiçbir surette erkeklere muhalefet edemezler.⁶⁶

Milletlerin Garip Âdetleri'ne göre ilkel kadınlar, ailelerinin ya da eşlerinin mülkleri sayılmakta, özgür varlıklar olarak kabul görmemekte ve gelenekler aracılığı ile bedenleri kontrol edilmektedir. Tüm bu Batılı olmayan kadınlık temsilleri bir bakıma Batılı kadınların nelere maruz kalmadığını da ortaya koymaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi ilkelerini ortaya koyduğu en önemli vitrin konularından biri sayılan "kadın hakları" meselesi penceresinden bakıldığında ise tüm bu temsilleri Batıdan kopmanın bedelleri olarak da okuyabilmemiz mümkündür. Kadınların eğitiminin önünün açılması, meslek sahibi olup çalışabilmeleri, örtünme zorunluluğunun kaldırılması, evlilik-boşanma-miras konularında modern hukukun esas alınması ve kadınlara seçme-seçilme haklarının tanınmasıyla yeni Cumhuriyetin bir "kadın devrimi" yarattığı yaygın kabul gören bir kanaattir (Sancar, 2014: 13). Bu gelişmelerle birlikte kadınlar Cumhuriyet rejiminde "ilkel" baskılardan kurtarılmış sayılırken yönetim kadrolarında erkeklerle eşit haklara sahip olmadıkları da bir gerçektir. Bu dönemde kadın hakları daha çok bir tür "yapı" olarak görülmüş, kadın özgürlüğü, inkılapların ama özellikle de laikliğin bir iftihar sahası haline gelmiş ve kadınlardan "örnek" ve "minnettar" olmaları beklenmiştir (Bora, 2017: 153). Bir başka deyişle kadınlar, yeni Cumhuriyette de devleti yönetmekte ya da fırsatlarda eşit haklara sahip olmamalarına rağmen erkeklerden farklı alanlarda kamusal görünürlüğe sahip olmayı bir devrim olarak kabul etmeli ve bu konudaki kazanımlarla birlikte yeni rejimin vitrininde, tüm dünyaya karşı müteşekkir biçimde yeni rejimin

⁶³ *Akşam*, 24 Mart, 1950.

⁶⁴ *Akşam*, 8 Nisan, 1950.

⁶⁵ *Akşam*, 10 Nisan, 1950.

⁶⁶ *Akşam*, 27 Şubat, 1950.

yanında yerlerini almalıydı. Yazı dizisinin metinlerini de tam bu bağlamda okuyabiliriz. Zira ufukta beliren devrimlerden sapma tehdidi en çok kadınları tehlikeye sokacak bir fiili durum yaratacaktı. Bir kere bu yoldan çıkıldığında ise toplumda kadınları daha katmanlı sorunlar beklemekteydi. Batı dışı temsiller vesilesiyle, aslında Türk kadınının ne kadar şanslı olduğu ve bunun kıymetini bilmesi gerektiği bir defa daha hatırlatılır. Öte yandan Türk modernleşmesine bir yerde karakterini veren şey; “Batı ile özdeşleşme” ve “Batıdan farklı olma” arasındaki çelişki içinde şekillenme meselesidir (Sancar, 2014: 126). Elbette akıllara hemen Ziya Gökalp’in meşhur hars-medeniyet ayrımı gelecektir. Bu farklılık vurgusunun önemli dayanaklarından biri, özellikle de muhafazakâr sağ siyasal ideolojiler için Japon modernleşmesi olmuş ve “Japon mucizesi”ne yol gösterici bir anlam yüklenmiştir (Çiğdem, 2004: 79). Bunun bir iz düşümünü *Milletlerin Garip Âdetleri* yazı dizisinin Japonya’yı anlattığı bölümlerinde de görürüz. Dizide Japon erkeklerinin Batılılaşmasına izin verilirken kadınlarının Japon kalması beklendiğine dikkat çekilmiştir.⁶⁷ Yani Batı ile özdeşleşen bilim, teknik, devlet, yönetim, ekonomi gibi alanlar eril, Batıdan farklı olan ve milli gelenekleri temsil ettiği düşünülen kültür göstergeleri dişil olarak imlenir. Benzer şekilde Türk modernleşmesinin cinsiyet rejimi de Serpil Sancar’ın (2014) ifadesi ile “erkekler devlet, kadınlar aile kurar” söyleminde kristalize olur. Netice itibarıyla, modernleşmeye dair tüm psiko-politik karmaşalara ve tartışmalara rağmen *Milletlerin Garip Âdetleri* metninin, kadınlar için bilhassa ibretlik hikâyeler barındırdığını söyleyebiliriz. Çünkü “milli birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyulan” o günlerde, toplumun gelişimini sekteye uğratacak tek bir şey bile birçok problemlili konuyu deyim yerindeyse “hortlatacak” ve en çok anlam atfedilen gelişmelerden biri olan kadın hakları meselesinde de bir kırılmaya yol açacaktır.

Sonuç

Bu makalenin temel amacı, Kasım 1949- Nisan 1950 arasında *Akşam* gazetesinde yayımlanmış olan *Milletlerin Garip Âdetleri* isimli yazı dizisini, dönemin siyasi atmosferi çerçevesinde incelemektir. İptidai olarak görülen, “garip” âdetlere sahip Batı dışı toplumların, yazı dizisi aracılığıyla nasıl temsil edildiği üzerinde durulmuş, dizinin “ilkel toplum”u nasıl kavramsallaştırdığı ele alınmıştır. Dolayısıyla ilkin, bir boş gösteren olarak nitelenen “ilkel toplum” kavramının yazı dizisinde, morfoloji, kültür,

⁶⁷ *Akşam*, 27 Şubat, 1950.

rasyonalite ve kadın sorunu konuları üzerinden nasıl yeni bir gösterene dönüştürüldüğü ortaya konulmuştur. Sonrasında da dönemin siyasi ve toplumsal iklimi bağlamında ilkel toplumun bu gösterim biçimlerine, Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme çabaları ve Batılılaşma süreci ile ilişkisi bağlamında yaklaşılmıştır. Geline nokta, göze basit görünebilecek günlük, eğlence için okunabilecek nitelikteki bir yazı dizisinin de ideolojik bir bakışla çevrelendiği gösterilmeye çalışılmıştır. Bu makale kapsamında incelenen metinler, insanlığın toplumsal evrimi perspektifinden, ama özellikle de Türkiye Cumhuriyeti'nin konumlandığı yerden, "geride" nelerin bırakıldığını gösteren birer "ibretlik hikâye" olarak okunmuştur. Alarmist söylemin içinden, bugüne kadar da sıkça kullanılan ve iyi bildiğimiz bir retorikle, yazıların "köprüden önce son çıkışı" gösterdiği söylenebilir. Elbette bu, yazı dizisine dair bir niyet okuması değildir. Bu noktada bilinçli bir yayından söz etmek, gazetenin ya da yazarlarının niyetlerini belirlemek mümkün görünmemektedir. Ancak her metin, yazarından ve niyetinden bağımsız okumaya elverişli birer nesnedir. Tıpkı etrafına anlam yayan bir varlık olarak insanın, tüm yapıp ettiklerinin, açık bir okuma nesnesi yapılabileceği gibi.

Kaynakça

- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri". 5 Kasım 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Dünyanın En Yakışıklı İnsanlarının Oturdıkları Yerler". 7 Kasım 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Garip Kıyafetler- Kirpi Balığı Derisinden Miğferler". 8 Kasım 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Çocuk Doğumundan Evvel Yapılan Garip Merasim". 9 Kasım 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Köy Meydanında Halkın Gözü Önünde Doğum!". 10 Kasım 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Polinezya, Mikronezyada Evlenme Tarzı- Eski Âdetler". 11 Kasım 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Samoa Adalarında Hırsız Nasıl Bulunur?". 12 Kasım 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Vücutta Yara, Bere Yaparak Süslenenler". 14 Kasım 1949.

- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Fidji Adalarında Düğün ve Evlilik Hayatı". 15 Kasım 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Kazıklar Üzerinde, Ağaç Dallarında Arasındaki Köyler". 16 Kasım 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Melânezyada Yamyamlar Kafa Avcılığı Yapanlar". 17 Kasım 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Bir Uzun Kaşınmasının Mânası- Garip Bir Takvim". 2 Aralık 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Melânezyada Garip Bir Büyüklük Yarışı". 4 Aralık 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Dansözleri ile Meşhur Bir Memleket- Siam". 6 Aralık 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Siamlı Çocuk Bütün Ev Halkına Hâkimdir". 11 Aralık 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Birmanya Kadınları 20-25 Kilo Ağırlığında Pirinç Halkalar Taşırlar". 16 Aralık 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Birmanyalıların Dinî Bayramları ve Muhtelif Rakısları". 17 Aralık 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Birmanya'da Doğum". 18 Aralık 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Çocukların Delikanlı ve Genç Kız Olma Merasimi". 20 Aralık 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Çinhindistanında Genç Kızlar Harem Hayatı Yaşarlar". 25 Aralık 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Çince Küfürü En Bol Olan Bir Lisandır". 27 Aralık 1949.
- Akşam (1949). "Milletlerin Garip Âdetleri: Hindiçin'de Damat Geline Bir Çift Leylek Hediye Eder". 29 Aralık 1949.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Çin Dünyanın En Garip Memleketlerinden Biridir". 2 Ocak 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Çinde Kadının Güzelliği Ayaklarına Bakarak Ölçülür". 4 Ocak 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Çinliler Pusulayı Neden İcat Etiler". 16 Ocak 1950.

- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Çinde Doğum, Çocukların Tahsili ve İmtihan Usulü". 24 Ocak 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Çinde Nişan ve Evlenme, Boşanma Sebepleri". 26 Ocak 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Tedavi İçin Para Almayan Doktorlar". 28 Ocak 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Tezatlar Memleketi- Endonezya". 31 Ocak 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Filipin Adalarında Yaşayan Cüceler ve Bunların Hayatı". 5 Şubat 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Yedi Gün Yedi Gece Süren Düğün Bayram". 11 Şubat 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Andaman ve Nikobar Adaları". 13 Şubat 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Kadınların Ancak Geceleri Sokağa Çıktıkları Memleket". 15 Şubat 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Japon Diyarı ve Burada Yaşayan İnsanlar". 19 Şubat 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Genç ve Güzel Kadın Kıyafetine Giren Tilkiler!". 21 Şubat 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Japonyada Çocukların Alnına Köpek Kelimesi Yazılır". 23 Şubat 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Erkekler Garplılaşsın, Kadın Japon Kalsın!". 27 Şubat 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Formoza Adasında Kafa Avcılığı Yapan Vahşiler". 5 Mart 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Hindistanda İki Parmağını Kurban Edenler". 10 Mart 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Hindistanda Bugün Bırakılmış Evlenme Âdetleri". 22 Mart 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Hint Kadınları Bir Zamanlar Harem Hayatı Yaşarlardı". 24 Mart 1950.

- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Kuzey Asyada Garip Evlenme Âdetleri". 8 Nisan 1950.
- Akşam (1950). "Milletlerin Garip Âdetleri: Asyanın Kuzeyinde Kadın Erkek Münasebetleri". 10 Nisan 1950.
- Barbujani, Guido (2022) *Irkların İcadı: Irkçılığa Karşı Bilim*. Çev., Volkan Çandar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bernasconi, Robert (2015). *İrk Kavramını Kim İcat Etti? Felsefi Düşüncede İrk ve İrkçilik*. Çev., Zeynep Direk & İsmail Esiner & Tendü Meriç & Nazlı Öktem. Haz. Zeynep Direk, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bora, Tanıl (2017). *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasî İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, Tanıl ve Kerem Ünüvar (2019). "Ellili Yıllarda Türkiye'de Siyasî Düşünce Hayatı." *Türkiye'nin 1950'li Yılları*. Mete Kaan Kaynar (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları. 159-175.
- Çiğdem, Ahmet (2004). "'Türk Batılılaşması'nı Açıklayıcı Bir Kavram: Türk Başkaldığı Batılılaşma, Modernite ve Modernizasyon." *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*. Uygur Kocabaşoğlu (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları. 68-81.
- Deleuze, Gilles ve Félix Guattari (1987). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. London: University of Minnesota Press.
- Deren, Seçil (2004). "Kültürel Batılılaşma." *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*. Uygur Kocabaşoğlu (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları. 382-402.
- Fabian, Johannes. (1999). *Zaman ve Öteki: Antropoloji Nesnesini Nasıl Kurar?*. Çev., Selçuk Budak. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Goddard, David (1965). "The Concept of Primitive Society." *Social Research*, 32(3): 256-276.
- Heidegger, Martin (1998). *Tekniğe İlişkin Soruşturma*. Çev., Doğan Özlem. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Kaliber, Alper (2004). "Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma." *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık*. Uygur Kocabaşoğlu (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları. 107-124.
- Kavaklı, Nurdan (2005). *Bir Gazetenin Tarihi: Akşam*. İstanbul: YKY.

- Keyman, Fuat ve İçduygu, Ahmet (1998). "Türk Modernleşmesi ve Ulusal Kimlik Sorunu: Anayasal Vatandaşlık ve Demokratik Açılım Olasılığı." *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaşlığa Doğru*. Artun Ünsal (der.) içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları. 169-180.
- Koloğlu, Orhan (1992). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köker, Levent (1993). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kuper, Adam (1995). *İlkel Toplumun İcadı: Bir İllüzyonun Dönüşümü*. Çev., İsmail Türkmen. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Laclau, Ernesto (2007). *Popülist Akıl Üzerine*. Çev., Nur Betül Çelik. Ankara: Epos Yayınları.
- Laclau, Ernesto ve Chantal Mouffe (2012). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*. Çev. Ahmet Kardan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Le Breton, David (2018). *Yüz Üzerine Antropolojik Bir Deneme*. Çev., Orçun Türkay. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Lutz, Catherine A. ve Collins, Jane L. (2012). "National Geographic'i Doğru Okumak." Çev., Mefkure Bayatlı. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Miner, Horace (1956). "Body Ritual Among the Nacirema." *American Anthropologist*, 58(3): 503-507.
- Sahlins, Marshall (2022). *Büyülü Evrenin Yeni Bilimi: İnsanlığın Çoğunluğunun Antropolojisi*. Çev., Melih Pekdemir. Ankara: Fol Yayınları.
- Sancar, Serpil (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shilling, Chris (2003). *The Body and Social Theory*. London: Sage Publication.
- Şenol-Cantek, Funda (2019). "Ellili Yıllar Türkiye'sinde Basın." *Türkiye'nin 1950'li Yılları*. Mete Kaan Kaynar (der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları. 423-450.
- Toprak, Zafer (2012). *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Wolf, Eric (2019). *Avrupa ve Tarihsiz Halklar*. Çev., Hamit Çalışkan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.